

Надія Дудник, викладач кафедри педагогіки

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

А. ЛОТОЦЬКИЙ ПРО ЗМІСТ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISY “СВІТ ДИТИНИ”)

У статті розкрито виховний потенціал творів А. Лотоцького, вміщених у дитячому часописі “Світ дитини”. Висвітлено внесок часопису у формування національної свідомості підростаючого покоління 20 – 30-х рр. ХХ ст., становлення їхньої громадянської позиції.

Постановка проблеми. На початку ХХ ст. активну діяльність над розробкою теорії й втіленням у практику ідеї української національної школи займалися такі часописи як “Прапор”, “Наша школа” та ін. Журналісти прагнули й залучити широкі кола (громадськість, інтелігенцію, студентську молодь) до розв’язання питань національної освіти. На сторінках часописів, що видавалися у Галичині, висловлюють свої думки з проблем рідної школи вчителі з Наддніпрянської України (І. Радецький, М. Смирнова, Я. Чепіга та ін.) Найважливішою ідеєю було те, що справа школи – це справа всього народу України.

Проте найяскравішим і найбагатшим у розвитку змісту теорії національного виховання був період 20 – 30-х р. ХХ ст. Зокрема значної популярності серед дітей та дорослих набув дитячий часопис “Світ дитини”, який друкувався у Львові в означену добу. Він продовжив традиції дитячого часопису “Дзвінок” (1890 – 1914).

Аналіз останніх досліджень. Вивченням теоретико-практичної бази педагогічних напрацювань в періодиці в міжвоєнну добу в Галичині займалися такі відомі сучасні вчені Т. Завгородня, І. Курляк, Б. Ступарик, М. Чепіль та ін. Вивченням здобутків журналістики присвятили свої праці В. Качкан, М. Комаринець, Р. Коритко, Б. Якимович.

Метою статті – розкрити виховний потенціал творів А. Лотоцького, вміщених у дитячому часописі “Світ дитини”, редактором якого він був.

Виклад основного матеріалу. Ідея будівництва національної школи стає близькою А. Лотоцькому ще в студентські роки. Навчаючись у Львівському університеті (1904 – 1909), він слухає лекції професора М. Грушевського, співпрацює з редакцією щоденника “Діло”, де вміщує ряд статей-розвідок на тему розвитку української літератури. Статтю, що стала узагальненням цих наукових виступів, у 1914 році

надрукували у збірнику “Звідомлення дирекції гімназій” під назвою “Тарас Шевченко в німецьких перекладах”. А. Лотоцький стає вчителем і виховником найвідомішої в краї своїми здобутками в національному вихованні Рогатинської приватної гімназії, де успішно працює в довоєнний та повоєнний період. Усе своє життя, творчий талант він віддав плеканню серед українців національної ідентичності, волі до гідного співіснування серед інших народів. Його педагогічний, письменницький, просвітницький доробок містить українознавчі тенденції розвитку. А робота в дитячому журналі “Світ дитини” є свідченням обширного літературного, виховного спадку.

Ілюстрований часопис для дітей “Світ дитини” – один з найпопулярніших серед дітей журнал, який з 1919 до 1939 р. виходив у Львові двічі на місяць. Про це свідчить широка географія передплатників: Галичина, Україна, Польща, Німеччина, Франція, Чехословачія, Румунія, Аргентина, Америка, Канада, Бразилія, а також тепла назва серед дітей і дорослих – “Світик”.

У 20-х рр. “Світ дитини” (далі “СД”) виходив з незмінним видавцем і відповідальним директором Михайлом Тараньком – відомим українським просвітителем, громадським діячем, педагогом. За власні кошти й на власну моральну відповідальність вчитель приватної школи ім. Б. Грінченка у Львові заснував видавництво, яке мало охоплювати аудиторію дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку. Постійно співпрацювали з журналом такі відомі українці: М. Галуцинський, А. Лотоцький, Ю. Шкрумеляк, Б. Заклинський, О. Цигельська, Марійка Підгірянка, Катря Гриневичева, В. Родзикович, Святослав Лукаста, Уляна Кравченко та ін. Цікавим є той факт, що всі дописувачі працювали безкоштовно.

Основною метою своєї роботи часопис визначив: “виховання повновартісної національної свідомості та культурної особистості” [10, 223].

А. ЛОТОЦЬКИЙ ПРО ЗМІСТ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISУ “СВІТ ДИТИНИ”)

Зміст складали вірші, байки, казки, легенди, оповідання, науково-пізнавальні статті з природознавства, історії, географії, літератури, мови, сценічні картини, жарти, ігри, загадки, пісні й ноти, події з дитячого життя, бібліографія, реклама, листування. Твори були повчальні, мали глибокий моральний, національний зміст, створювалися великими майстрами дитячої літератури. Згодом більшість творів, які вперше побачили світ в “СД”, стали золотим фондом української літератури для дітей.

Редактори підкреслювали, що український народ повинен постійно намагатися стати серед інших культурних народів світу [10]. Однією з доріг до цієї мети є прилучення до світової літературної скарбниці. Тому переклади відомих зарубіжних творів для дітей відіграють одну з важливих ролей у вихованні. Насамперед, як зазначає редакція, це переклад казок і байок Андерсена, братів Грім, Р. Кіплінга, Дж. Свіфта. Їхні казки прості за формою, морально вартісні, з віком читачі у них відкривають нові філософські істини, що є важливими у власному світогляді. Велика кількість казок була українізована, наділена національним колоритом.

Антін Лотоцький був одним з найпопулярніших авторів багатьох рубрик, опублікував більше сотні своїх творів у журналі. Він друкувався під псевдонімом Я. Вільшенко, вуйко Тонцьо та власним іменем. “Червона шапочка”, “Кирило Кожум’яка”, “Івась і Гануся”, “Пригоди Лиса-Микити” та ін. – казки, які вперше друкувалися в “СД”. Згодом ці та інші твори А. Лотоцького ввійшли до збірок і був створений каталог “Дитячої бібліотеки”, який складався з кращих творів галицьких дитячих письменників. Тематика їх була різноманітною: переклади творів відомих зарубіжних дитячих авторів і оригінальні казки І. Франка, М. Пеленської, Олександра Олеся, Марійки Підгірянки та багатьох ін.

Якщо розглядати твори А. Лотоцького, які належать до жанру казки, то бачимо два напрямки творчого пошуку автора. Перший – це казки інтерпретовані з наданням колориту й національного характеру у викладі змісту. Наприклад, відома казка “Червона шапочка” (1921), зберігає сюжетну лінію у послідовності викладу оригінального твору, але події Лотоцький переносить у “Карпати за часів славного царя Гороха”. Відповідно й дійовими особами виступають дівчинка Олюся, бабуся Ганна, Стрілець, Русалки, пташка Вивірка, старий Гуцул та ін. Казка написана у віршованій формі, наповнена українським характером. Як твір, що несе, крім краси слова у зображенні особливостей

національного говору, опис побуту, традиції, містить виховні й повчальні моменти [5].

Образ вовка, як і в казці оригіналу, втілює збірний варіант зла, негативу в житті дитини, тому в кінці казки розправа над вовком – це символічна перемога добра. У казці Лотоцького зображена краса рідних Карпат, де відбувалося дане дійство, багато жартівливих відступів.

Другий напрямок – це авторська казка. Однією з них є – “Івась і Гануся” Сюжет відображає пригоди братика й сестрички, які без дозволу старших пішли до лісу, заблукали, потрапили до злої баби Язі. Фінал казки добрий – діти звільняють себе та лісових мешканців від недоброї чаклунки, щасливо повертаються додому. Казка містить повчальні моменти: діти зуміли перемогти зло, бо вони “добрі й моляться ревно”, завдяки таким рисам характеру, як відвага, поміркованість, любов до ближнього, діти перемагають. Коли закінчуються чарівні пригоди з дітьми, до хати героїв заходить подорожній, який пропонує батькові Івася за малу плату влаштувати хлопця на навчання [6].

Як бачимо, твір має просвітницьке спрямування і для дорослих. Твори Лотоцького, які написані в жанрі казки, відзначаються гарним поетичним оформленням, національним колоритом і обов’язковим для казки повчальним змістом. Заслуга автора у популяризації її серед громади і у віршованому оформленні твору. Його казки написані для постановки на сцені. Такі п’єси і їх інсценізації були дуже популярні того часу серед громади. Їх ставили аматорські колективи. До постановки, оформлення й перегляду були залучені у великій кількості різновікові групи людей.

Кожен річник “СД” у розділі “Вірші”, який за кількістю матеріалу був найобширніший, публікував таких відомих митців слова: Б. Лепкого, Лесю Українку, І. Франка, Марійку Підгірянку, Ю. Пантелейчука, Ю. Шкрумеляка та багатьох інших. Тематика віршів мала патріотичний і повчальний характер. Легкі для сприймання, ритмічні, вони вчили любити свою країну, виховували пошану до сім’ї, формували розуміння краси і добра. Жоден річник “СД” не обходився без віршів А. Лотоцького. В основному ці публікації мали повчальне спрямування – прагнення до знань, повага до батьків, виховання позитивних рис характеру.

А. Лотоцький спеціально для “СД” започаткував цикл літературної казки під назвою “Казки дідуса Тараса”. Це оригінальні пізнавальні розповіді про відомих людей, які побудовані у формі бесіди з дітьми. Дідусь Тарас починає свою

А.ЛОТОЦЬКИЙ ПРО ЗМІСТ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISY “СВІТ ДИТИНИ”)

розповідь за проською дівчор, що завжди до нього заходить після своїх дитячих розваг, щоб дізнатися про щось цікаве, “зрости морально”. Дідусь у казковій формі, не називаючи повними іменами героїв, розповідає про чиюсь долю або про важливий період у житті героя. Діти слухають уважно і в кінці повинні здогадатися, хто герой твору. Доповнюють розповідь дідуса своїми знаннями, ставлять запитання оповідачу. Лотоцький свої казки-бесіди складає відповідно до календаря знаменних дат відомих людей (О. Кобилянської, Т. Шевченка, Л. Глібова, П. Сагайдачного та ін.), є навіть оригінальна казка дідуса Тараса про Лицарів Сонця – вчителів, працівників товариства “Рідна школа”, які несуть “світло й розум українським діточкам проти Темряви нещастя”) [2]. Така форма викладу біографічних знань поруч з представленням на сторінках журналу їх творів дозволяла дітям більш глибоко розуміти прочитані вірші та оповідання, пов’язувати емоційно-естетичні враження з осмисленням біографічної інформації.

Казки-бесіди набули популярності, бо з кожним наступним річником їх стає щораз більше. Вони наділені пізнавальними, виховними властивостями, зосереджують увагу дітей на важливих, доленосних моментах життя відомих людей, роблять проекцію на формування характеру читачів.

Помітне місце в часописі займали байки. Оскільки належать до жанру усної народної творчості й сягають за своїм походженням сивої давнини, вони завжди займають важливе місце в процесі виховання дітей, бо за допомогою алегорій, порівнянь, гумору, повчань дають змогу оцінювати, порівнювати, аналізувати свої вчинки читачам. А це сприяє формуванню власної моделі поведінки.

А. Лотоцький публікує оповідання про славного байкаря Езопа, які згодом увійдуть до збірки й будуть кілька разів перевидаватися в еміграції. Особливістю даних оповідань є глибоке виховне спрямування. Розповідаючи про грецького мудреця, його розум і добре серце, які були протиположними до незугарної зовнішності, автор спонукає читача до роздумів. Великий розум Езопа приніс йому славу, любов людей. Автор заохочує дітей плекати розум, бо рано чи пізно він буде поцінований, принесе користь людям. Крім ідеї виховання любові й прагнення до знань, автор виводить думку про необхідність бути моральним, правдивим, чесним, і тоді слава і добра пам’ять залишаться після тебе.

Вагоме навчально-виховне значення мали публікації історичної прози А. Лотоцького на

сторінках часопису. Вони були об’єднані під рубрикою “Малий історик”. Високо оцінили сучасні науковці працю А. Лотоцького у створенні цієї рубрики: “Це популярно написані оповідання, які можна назвати коротенькими курсами українознавства для дітей. Починаючи від “Де і коли повсталала Україна”, Малий історик цікаво розповів про княжу Київську Русь, історію Галицького князівства, князів Галицько-Волинської держави, про те, як Україна потрапила під владу татар, Польщі, Литви, Московії, про життя в Україні за козацьких часів. Виклад матеріалу у наукових історичних статтях був послідовним і доступним. Це добре доповнювало знання дітей та допомагало вчителям у навчальній праці в школах” [8]. Згодом Лотоцький доповнив і розширив цей історичний матеріал, який був виданий як навчальний посібник “Історія України для дітей” (1936). Подвижницька місія А. Лотоцького як просвітителя, науковця, дитячого письменника-історика, який вболіває за знання українських дітей у важких соціально-політичних і матеріальних умовах суспільства важко переоцінити.

Одним із головних завдань часопису було згуртувати всіх українських дітей, яких доля розкидала по цілому світі. “СД” бажав стати “золотою жемчужиною містом між усіма дітьми, що розлучив кордон, широкий океан чи політично-партійна орієнтація їх батьків” [4]. Також Лотоцький вів у журналі мовознавчу рубрику “Всі вчимося англійської мови”. В оригінальному викладі з ілюстраціями й вправами автор пропонує читачам вивчати англійську мову. А причиною до потреби навчання є приїзд із Америки хлопчика Юрка, батько якого є українцем і пропонує синові познайомитися з Україною. Українські діти проявляють інтерес до англійської мови. Цей підбір матеріалу дає можливість ознайомитися з особливостями мови, заохочує до більш поглибленого її вивчення. Цікавою є запропонована методика навчання: автор порівнює правопис і вимову англійських слів, цифрами над словами позначає певні особливості й вчить читача. Лекції автора є навчальними і виховними матеріалом. А. Лотоцький пояснює дітям: “англійська мова світова, говорять нею не тільки в Англії, а й в цілій північній Америці, а також в Австралії та в Індії, в інших колоніях Англії” [4], тому володіти цією мовою значить бути освіченою, культурною людиною. Цим самим автор підкреслює важливість досконалого знання рідної мови поряд з вивченням інших мов світу.

Під псевдонімом “Вуйко Тонцьо” А. Лотоцький друкує твори в сатиричному жанрі. Це в

А.ЛОТОЦЬКИЙ ПРО ЗМІСТ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISY “СВІТ ДИТИНИ”)

основному віршики, жарти, сміховинки з життя дітей. До гумористичного жанру Лотоцький у своїй творчості звертався часто, коли працював редактором сатиричного гімназійного журналу в Рогатині, коли видавав часописи січового стрільцтва Пресової Кватири. Його вдалі спроби ми бачимо і на сторінках “СД”.

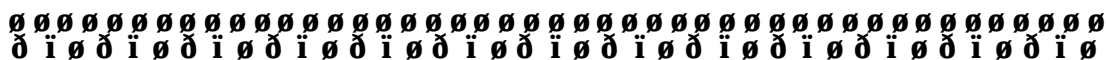
Починаючи з 30-их рр., журнал друкує сценічні п'єси, які написані для позашкільної діяльності. Тематика творів є моральна, національна: шевченкові дні, свято Матері, різдвяні та великодні феєрії і т. ін. Ці публікації були створені також для об'єднань “Рідної школи”, при яких діяли дитячі гуртки і мали на меті виховання з “маленьких артистів” у недалекому майбутньому свідомих носіїв культури й мистецтва рідного народу. “СД” на своїх сторінках друкує сценічні твори А. Животка, Лесі Верховинки, Ю. Шкрумеляка, Р. Завадовича, К. Малицької. Проте найбільше у журналі творів А. Лотоцького. Така велика увага до малих українців, прагнення задовольнити їх потреби у розвитку, спонукає дитячого виховника до творчості. Кожен річник “СД”, починаючи з 1930 року, не обходиться без сценічних постановок А. Лотоцького.

Ще одним здобутком у розвитку дитячої періодики є створення рубрики з краєзнавства. Редакція підкреслювала, що твори художньої прози – дитяча повість про рідний край є пізнавальною лектурою. Лотоцький долучається до створення таких творів. Цикл “Славко на мандрівках” розповідає читачам про особливості природи, побуту, звичаїв, культури українського Передкарпаття. Разом з автором читачі мандрують маленькими містечками, відвідують Ужгород, Чоп. Розповіді зацікавлюють дітей для подальшого вивчення історії різних куточків

України, виховують любов і шану до рідної землі.

Висновки. Часопис “Світ дитини” став виданням, що ніс культуру й просвіту дітям, а з ними вливався в кожную родину свіжим джерелом нових знань, живого, творчого мислення. Змістовним навчально-виховним матеріалом часопис заповнював недостачу методичної літератури для українських школярів, вчителів, батьків. Вклад А. Лотоцького у підбір і створення рубрик заслуговує на високу оцінку й дає можливість стверджувати про його значний внесок у розвиток національного виховання в означену добу. Подальшого дослідження потребують проблеми просвітницької діяльності А. Лотоцького, вивчення та аналіз його історичних творів.

1. Врещона Г. Важность учительського товариства в теперішньому часі // Школьная часотпись. – 1885. – Ч.5.
2. Лотоцький А. Казки дідуся Тараса // Світ дитини. – Л., 1933. – С. 27.
3. Лотоцький А. Малий історик // Світ дитини. – Л., 1927. – С. 101.
4. Лотоцький А.. Всі вчимося англійської мови // Світ дитини. – Л., 1933. – С. 57.
5. Лотоцький А. (Вільшанко Я.). Червона шапочка // Діточа бібліотека. – Кн.6. – Л., 1936. – 36 с.
6. Лотоцький А. (Вільшанко Я.). Івась і Гануся // Репертуар діточого театру. – Л., 1932. – С. 138–179.
7. Миколаєвич М. Москвофілство. Його батьки й діти: Історичний нарис. – Л.: Б.в., 1936. – С. 30.
8. Михайлівський І. Критика й рецензії // Шлях виховання й навчання. – Л., 1934. – С. 144.
9. Передирій А.В. Становлення української періодики для дітей // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – Вип.3–4. – Л.: Світ, 1997. – С. 117–124.
10. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст./ За ред. М.М. Романюка. – Л, 1999. – С. 223–228.

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

“Я не уявляю собі скільки-небудь сильного впливу на своїх вихованців, якби кожен з них поступово не був уведений у цей чудовий світ – світ книги”.

*Василь Сухомлинський
видатний український педагог*

“Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах. Казка – благородне і нічим не замінне джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту, створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу”.

*Василь Сухомлинський
видатний український педагог*

